Paul Celan: TODESFUGE / FUGA ŚMIERCI (tł. Ela Binswanger)

Paul Celan: FUGA ŚMIERCI

(tł. Ela Binswanger)

Czarne Mleko Jutrzni pijemy je wieczorami
pijemy je południami i rankami pijemy nocami
pijemy i pijemy
kopiemy grób w powietrzu tam miejsca jest dość
Mężczyzna który mieszka w domu który igra z wężami który pisze
który pisze gdy się ściemnia do Niemiec twoje złote włosy Margarete
pisze i wychodzi przed dom gwiazdy migoczą gwiżdże na swoje psy
gwiżdże na swoich Żydów kopać w ziemi grób każe nam
do tańca a żywo grać

Czarne Mleko Jutrzni spijamy cię nocą
pijemy cię rano i w południe pijemy gdy zmierzch
pijemy i pijemy
Ten mąż mieszka w domu z wężami się bawi pisze
pisze gdy się ściemnia do Niemiec twoje złote włosy Margarete
Twoje spopielałe włosy Sulamith w powietrzu kopiemy grób tam miejsca jest dość

Wrzeszczy wryć się głębiej w grunt wy jedni wy drudzy śpiewać grać
sięga po stal u pasa wygraża nam a oczy jego są koloru nieba
w ziemię głębiej łopaty wy jedni wy drudzy dalej grać do tańca rwać

Czarne Mleko Jutrzni spijamy cię nocą
pijemy cię południami i rankami pijemy gdy zmierzch
pijemy i pijemy
Ten mąż mieszka w domu twoje złote włosy Margarete
twoje spopielałe włosy Sulamith on igra z wężami
wrzeszczy słodziej grać na śmierć Śmierć to Mistrzyni z Germanii
wrzeszczy cisnąć ciemniej po skrzypcach rozwiejecie się w nic jak dym
w chmurach wasze groby tam miejsca jest dość

Czarne Mleko Jutrzni spijamy cię nocą
pijemy cię w południe Śmierć jest Mistrzem z Niemiec
pijemy cię wieczorami i porankami pijemy i pijemy
der Tod ist ein Meister aus Deutschland niebieskie są jego oczy
trafi cię kulą z ołowiu twej skroni nie przeoczy
ten mąż mieszka w domu twój złoty włos Margarete
szczuje na nas swoje sfory w powietrzu szykuje nam grób
bawi się z wężami i marzy Śmierć to Mistrz z Germanii

twój złoty włos Margarete
twój spopielały włos Sulamith

*

"Todesfuge" ("Fuga śmierci") to najpopularniejszy utwór Celana. Powstał prawdopodobnie w 1945, być może w 1944. Pierwszy raz w wersji rumuńskojęzycznej pod tytułem "Tangoul mortii" ("Tango śmierci") opublikowany został na łamach dziennika Contemporanul *z 1947. W oryginalnej, niemieckojęzycznej "Fuga śmierci" weszła w skład tomu "Der Sand aus den Urnen" ("Piasek z urn") w 1948. Swoją sławę zdobywać zaczęła wraz z tomikiem "Mohn und Gedächtnis" ("Mak i pamięć") z 1952.*

Konstrukcja tekstu przypomina zasady kompozycji muzycznej fugi z charakterystycznym dla niej kontrapunktem. Kontrapunkt, przeciwieństwo na zasadzie kontrastu, od łac. punctus contra punctum*, czyli "nuta przeciw nucie".*

"Der Tod ist ein Meister aus Deutschland" stało się powszechnie znanym memem, dlatego zostawiłam tę frazę w oryginale, a znaczy "śmierć jest mistrzynią / mistrzem z Niemiec". Śmierć, po polsku rodzaju żeńskiego, po niemiecku, "der Tod", jest rodzaju męskiego. Czasami zostawiam jak jest po niemiecku, "ten śmierć". Z podobnych powodów oba imiona żeńskie, Margarete i Sulamith, pozostawiam tak zapisane, jak zrobił to autor, Małgorzata, to nie to samo, co Niemka Margarete, a Żydówka Sulamith nawet nie ma polskiego odpowiednika, w polskich tłumaczeniach nazywana jest Sulamit, Sulamitka lub Szulamitka. Obie są bohaterkami najbardziej znanych w danych kulturach dzieł literackich, Margarete, Gretchen, w "Fauście" Goethego, Sulamith w "Pieśni nad pieśniami", "Pieśni Salomona" ze Starego Testamentu. Dlaczego Autor niektóre wersy zaczyna dużą literą, nie wiem, zostawiłam, jak chciał, inne dużymi literami zostawiam jak po niemiecku, żeby je wyróżnić.

"on igra z wężami", aluzja do węża "Midgardu" z "Eddy", morskiego potwora oplatającego świat, którego matką była Angrbroda, z włosami w kolorze zakrzepłej krwi; motyw włosów Margarete - archetypiczna przemiana warkoczy w węże, nawiązanie do "Psalmu" Trakla: "W grobie igra biały mag ze swymi wężami". Więcej o tych postaciach w mitologii nordyckiej w przypisie 11.

O eseju Eleonory Jedlińskiej "Poeta i malarz: Fuga śmierci Paula Celana (1920–1970 w obrazach Anselma Kiefera (1945)" w przypisie 12.

Uporać się z językiem. O poezji Paula Celana. Zapis rozmowy Ryszarda Krynickiego, Joanny Roszak i Bogusława Deptuły (w: Kultura Liberalna, 4.3.2014), w przypisie 13.

O: Jacques Derrida, "Szibbolet dla Paula Celana" w przypisie 14.

Edyta Drozdowska: Fuga śmierci Paula Celana - tekst napisany w trakcie Festiwalu Conrada 2010. W gmachu Muzeum Narodowego miłośnicy literatury spotkali się z twórczością Celana - poety epoki po „Auschwitz", w przypisie 15.

Michał Bristiger: MIĘDZY ELEGIĄ A ZAMILKNIĘCIEM. PAUL CELAN I MUZYKA

Dla Celana wiersz to rodzaj poczty wysłanej w butelce, ciśniętej w morze z nadzieją, iż wyrzucona zostanie na brzeg jakiegoś kraju - może takiego, któremu na imię „serce". Pieśni do wierszy Celana to dowód, że przesłanie zostało odebrane.[...] Dzieła muzyczne tematycznie bezpośrednio związane ze zgrozą ostatniej wojny są bardzo liczne i zajmują ważne miejsce w twórczości współczesnej, doczekały się też własnej typologii. Tylko nieliczne utwory muzyczne związane z poezją Celana dadzą się do nich zaliczyć; chodzi głównie o „Fugę śmierci". Całość w przypisie 16.

https://www.youtube.com/watch?v=gVwLqEHDCQE&t=17s

PAUL CELAN: DIE TODESFUGE

Schwarze Milch der Frühe wir trinken sie abends
wir trinken sie mittags und morgens wir trinken sie nachts
wir trinken und trinken
wir schaufeln ein Grab in den Lüften da liegt man nicht eng
Ein Mann wohnt im Haus der spielt mit den Schlangen der schreibt
der schreibt wenn es dunkelt nach Deutschland dein goldenes Haar Margarete
er schreibt es und tritt vor das Haus und es blitzen die Sterne er pfeift seine Rüden herbei
er pfeift seine Juden hervor läßt schaufeln ein Grab in der Erde
er befiehlt uns spielt auf nun zum Tanz

Schwarze Milch der Frühe wir trinken dich nachts
wir trinken dich morgens und mittags wir trinken dich abends
wir trinken und trinken
Ein Mann wohnt im Haus der spielt mit den Schlangen der schreibt
der schreibt wenn es dunkelt nach Deutschland dein goldenes Haar Margarete
Dein aschenes Haar Sulamith wir schaufeln ein Grab in den Lüften da liegt man nicht eng

Er ruft stecht tiefer ins Erdreich ihr einen ihr andern singet und spielt
er greift nach dem Eisen im Gurt er schwingts seine Augen sind blau
stecht tiefer die Spaten ihr einen ihr andern spielt weiter zum Tanz auf

Schwarze Milch der Frühe wir trinken dich nachts
wir trinken dich mittags und morgens wir trinken dich abends
wir trinken und trinken
ein Mann wohnt im Haus dein goldenes Haar Margarete
dein aschenes Haar Sulamith er spielt mit den Schlangen
Er ruft spielt süßer den Tod der Tod ist ein Meister aus Deutschland
er ruft streicht dunkler die Geigen dann steigt ihr als Rauch in die Luft
dann habt ihr ein Grab in den Wolken da liegt man nicht eng

Schwarze Milch der Frühe wir trinken dich nachts
wir trinken dich mittags der Tod ist ein Meister aus Deutschland
wir trinken dich abends und morgens wir trinken und trinken
der Tod ist ein Meister aus Deutschland sein Auge ist blau
er trifft dich mit bleierner Kugel er trifft dich genau
ein Mann wohnt im Haus dein goldenes Haar Margarete
er hetzt seine Rüden auf uns er schenkt uns ein Grab in der Luft
er spielt mit den Schlangen und träumet der Tod ist ein Meister aus Deutschland

dein goldenes Haar Margarete
dein aschenes Haar Sulamith

*

https://www.youtube.com/watch?v=pHgYRtefUqs&t=7s

*

https://www.youtube.com/watch?v=iB4hT95V-TI

*

"Todesfuge" po hebrajsku, tł. Shimon Zandbank:

פאול צלאן

פוגת -מוות

חָלָב שָׁחֹר שֶׁל שַׁחַר אנַחְנוּ שׁוֹתִים עִם עֶרֶב
שׁוֹתִים צָהֳרַיִם וָבֹקֶר שׁותִים עִם לַיְלַה
שׁוֹתִים וְשׁוֹתִים
כּוֹרִים בּוֹר קֶבֶר בָּרוּחַ שָׁם שׁוֹכְבִים לֹא צָפוּף
אִישׁ גָּר בַּבַּיִת וְהוּא מְנַגֵּן בִּנְחָשִׁים הוּא כּוֹתֵב
כּוֹתֵב לְגֶרְמַנְיָה בִּשְׁעַת דִּמְדּוּמִים זְהַב שְׂעָרֵךְ מַרְגָּרִיטָה
כּוֹתֵב וְיוֹצֵא אֶת הַבַּיִת רוֹשְׁפִים כּוֹכָבִים
הוּא שׁוֹרֵק לִכְלָבָיו שֶׁיָּבוֹאוּ
שׁוֹרֵק לִיהוּדָיו שֶׁיֵּצְאוּ וְיִכְרוּ בֶּעָפָר בּוֹר קֶבֶר
פּוֹקֵד עָלֵינוּ פִּצְחוּ בִּנְגִינוֹת לַמָּחוֹל

חָלָב שַׁחֹר שֶׁל שַׁחַר אנַחְנוּ שׁוֹתִים אוֹתְךָ לַיְלָה
שׁוֹתִים צָהֳרַיִם וָבֹקֶר שׁוֹתִים עִם עֶרֶב
שׁוֹתִים וְשׁוֹתִים
אִישׁ גָּר בַּבַּיִת וְהוּא מְנַגֵּן בִּנְחָשִׁים
הוּא כּוֹתֵב כּוֹתֵב לְגֶרְמַנְיָה בִּשְׁעַת דִּמְדּוּמִים זְהַב שְׂעָרֵךְ מַרְגָּרִיטָה
אֵפֶר שְׂעָרֵךְ שׁוּלַמִּית אנַחְנוּ כּוֹרִים בּוֹר קֶבֶר בָּרוּחַ שָׁם שׁוֹכְבִים לֹא צָפוּף

הוּא קוֹרֵא הַעֲמִיקוּ לדקֹר בְּמַלְכוּת הֶעָפָר אַתֶּם וְאַתֶּם שָׁם וְשִׁירוּ נַגְּנוּ
הוּא שׁוֹלֵח ידוֹ לַבַּרְזֶל בַּחגוֹר וּמֵנִיף בְּיָדוֹ וְעֵינָיו תְּכֻלוֹת
הַעֲמִיקוּ לִדְקֹר בָּאֵתִים אַתֶּם וְאַתֶּם שָׁם הַמְשִׁיכוּ נַגְּנוּ לַמָּחוֹל

חָלָב שַׁחֹר שֶׁל שַׁחַר אנַחְנוּ שׁוֹתִים אוֹתְךָ לַיְלָה
שׁוֹתִים צָהֳרַיִם וָבֹקֶר שׁוֹתִים עִם עֶרֶב
שׁוֹתִים וְשׁוֹתִים
אִישׁ גָּר בַּבַּיִת זְהַב שְׂעָרֵךְ מַרְגָּרִיטָה
אֵפֶר שְׂעָרֵךְ שׁוּלַמִּית וְהוּא מְנַגֵּן בִּנְחָשִׁים
הוּא קוֹרֵא הַמְתִּיקוּ יוֹתֵר לְנַגֵּן אֶת הַמָּוֶת הַמָּוֶת אָמָּן מִגֶּרְמַנְיָה
הוּא קוֹרֵא הַאפִילוּ יוֹתֵר לִפְרֹט עַל כִּנּוֹר וְאַחַר תַּעלוּ כֶּעָשָׁן בָּאוִיר
וּבוֹר קֶבֶר לָכֶם בֶּעָנָן שָׁם שׁוֹכְבִים לֹא צָפוּף

חָלָב שַׁחֹר שֶׁל שַׁחַר אנַחְנוּ שׁוֹתִים אוֹתְךָ לַיְלָה
שׁוֹתִים צָהֳרַיִם הַמָּוֶת אָמָּן מִגֶּרְמַנְיָה
שׁוֹתִים אוֹתְךָ עֶרֶב וָבֹקֶר שׁוֹתִים וְשׁוֹתִים
הַמָּוֶת אָמָּן מִגֶּרְמַנְיָה עֵינָיו תְּכֻלוֹת
הוּא קוֹלֵעַ בְּךָ כַּדּוּר שֶׁל עוֹפֶרֶת הוּא קוֹלֵעַ בְּךָ בְּמְדֻיָּק
אִישׁ גר בַּבַּיִת זְהַב שְׂעָרֵךְ מַרְגָּרִיטָה
הוּא מְשַׁלֵּחַ בּנוּ כְּלָבָיו נוֹתֵן לָנוּ קֶבֶר בָּרוּחַ
מְנַגֵּן בִּנְחָשִׁים וְחוֹלֵם הַמָּוֶת אָמָּן מִגֶּרְמַנְיָה

זְהַב שְׂעָרֵךְ מַרְגָּרִיטָה

אֵפֶר שׂעָרֵךְ שׂוּלַמִּית

(תרגום: שמעון זנדבנק)